

ПОЛІТИЧНА ПРОГРАМА ТА ІДЕОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ «СВОБОДА»: ФІЛОСОФСЬКО- ТА ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Сучасна Україна, взявши курс на побудову демократичної, правової та соціальної держави, заклала на конституційному рівні принцип плюралізму в широкому значенні, а також заборонила цензуру як можливий інструмент придушення свободи слова та совісті (ст. 15 Конституції України) [1]. Однак заборона цензури ще не означає сваволу в інформаційній сфері, яка може ставити під загрозу права людини та громадянина, що є особливо актуальним сьогодні. Зокрема у політичній сфері, де маніпуляції думкою електорату є надто поширеними та такими, що часто виходять за межі моралі, особливого значення набуває, передусім, зміст політичних програм та ідеологій, адже саме вони формують семантичне поле, на ґрунті якого визначається доля нашої країни.

Однією з партій, що нині включає найвищий орган законодавчої влади України є «Свобода», яку багато хто визначає як крайню праву або, навіть, фашистську. Проте є і ті, хто вважає їх джерелом подолання корупції та об'єднання українського народу навколо загальнонаціональної ідеї.

Враховуючи те, що вектор даного дослідження визначається філософсько- та теоретико-правовим аналізом, політична програма та ідеологія партії «Свобода» буде розглядатися з позицій провідних політичних доктрин, які закладені в концепціях правової, демократичної та соціальної держави. Зокрема цією проблематикою займалися такі фахівці, як С. Бобровник, О. Богінч, С. Гусарев, А. Колодій, О. Лощихін, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, А. Селіванов, С. Стеценко, Ю. Шемшученко та ін.

Метою статті є наукова оцінка політичної програми та ідеології політичної партії «Свобода» з позицій філософії права та теорії держави і права.

Для того, щоб дати наукову оцінку політичній програмі партії «Свобода», варто дослідити її логічний зміст та провести паралелі з існуючими науковими поглядами, іншими думками в контексті мети даної публікації.

Політична програма партії «Свобода» (далі — Програма) складається з восьми розділів [2], кожен з яких розкриває загальне бачення представниками цієї партії як засад політичної системи в цілому, так і конкретних аспектів суспільно-політичного, економічного та політико-правового життя України. Враховуючи те, що обсяг даної публікації обмежений відповідними вимогами, проаналізовано буде тільки перший розділ з усієї Програми, що є своєрідною загальною частиною сутності політичних поглядів партії «Свобода».

Положення першого розділу програми можна представити кількома групами, які торкаються різних питань конституційного ладу, а також закладають спеціально-галузеві підвалини врегулювання окремих питань у суспільно-правовій сфері. Зокрема, безпосередньо торкаються норм Основного закону такі положення.

1. Про виборче право (люстрація; позбавлення посад колишніх працівників КДБ та колишніх членів КПРС; вимоги до осіб, що можуть бути обрані Президентом України, народним депутатом або суддею; пропорційність представлення в органах державної влади за національною ознакою; пропорційна система виборів за відкритими списками; мажоритарно-пропорційна для повітових (обласних) та мажоритарна для міських, селищних та сільських рад; обрання голів відповідних рад головування громади у два тури; рівний доступ до ЗМІ та безкоштовна політична реклама, починаючи з трьох останніх місяців до виборів; зобов'язання кандидатів вказувати свою національність, попередні посади та участь у партіях, починаючи з радянських часів та знімати їх у разі ненадання такої інформації; рівна участь у виборчих комісіях представників усіх політичних сил, що беруть участь у виборах).

2. Принципи роботи органів публічної влади (прийняття антикорупційного закону про звітність посадових осіб та членів їх сімей не тільки у частині доходів, але й видатків; позбавлення депутатської недоторканості за кримінальні та економічні правопорушення; заборона притягнення до юридичної відповідальності за політичну позицію, у тому числі під час голосування, окрім випадків, коли це має антидержавний, антиукраїнський чи українофобський характер; обмеження терміну дії парламенту та місцевих рад з 5 до 3 років та скорочення кількості народних депутатів до 300 осіб; запровадження дактилоскопічного голосування; заборона збільшення розміру заробітної плати та інших матеріальних винагород народним депутатам протягом терміну дії їх повноважень; запровадження обрання суддів громадою (першої інстанції) та складом судової гілки влади, а також заміна пожиттєвого призначення на посаду судді будь-якого рівня на терміновий (максимум 10 років); забезпечення прозорого і загальнодоступного функціонування єдиного реєстру судових рішень для уніфікації застосування права судами; встановлення особистої майнової відповідальності за завдання моральної та / або матеріальної шкоди діями відповідної посадової особи, замість відповідальності держави; забезпечення територіальним громадам права відкликання депутатів місцевих рад, суддів місцевих судів та права висловлювати недовіру голові виконавчого комітету, землевпоряднику і керівникові відділу внутрішніх справ шляхом референдуму; збільшення частки місцевих бюджетів із наданням пріоритету інтересам територіальної громади перед потребами державного бюджету; запровадження практики якнайширшого прямого народовладдя у територіальних громадах — референдуми, плебісцити, загальні збори тощо; проведення місцевих референдумів із життєво важливих питань; запровадження механізмів вето громади щодо рішень органів місцевого самоврядування; поглиблення впливу місцевого самоврядування на життєдіяльність громади шляхом створення будинкових, вуличних, квартальних комітетів та інших органів самоорганізації населення; надання дозволу щодо наділення землею на нове будівництво у населених пунктах тільки за згодою цих органів, окрім випадків загальнодержавної потреби; вирішення спірних земельних та будівельних питань шляхом проведення місцевих референдумів).

3. Форма української держави (винесення на всенародне обговорення проекту закону про нову трирівневу систему адміністративно-територіального устрою України, яку складають 300 повітів, а також міста, селища і села).

4. Кримінальне право (запровадження у кримінальному законодавстві принципу «чим вища державна посада, тим вищий рівень відповідальності за скоєний злочин»; запровадження кримінальної відповідальності за будь-які прояви українофобії, надання дозволу всім психічно здоровим та несудимим громадянам України вільно набувати і володіти вогнепальною і холодною зброєю).

5. Суспільно-політичні засади (встановлення в паспорті та свідоцтві про народження графі «національність» із правом вибору за власним свідоцтвом про народження або батьків).

Отже, хотілося б зупинитися передусім на тому, що становить саме політичну складову як підґрунтя політичного режиму, який може скластися у разі реалізації Програми. Насамперед, виходячи з того, що Всеукраїнське об'єднання (далі — ВО) «Свобода» має праву політичну орієнтацію [3, 4], тобто «виступає за природну (за винятком радикальних правих) нерівність та дотримується принципів капіталізму [5] (приватної власності, особистої ініціативності, раціональності та ефективності використання наявних ресурсів, максимізації прибутку (капіталу)» [6], або дотримується «соціального панування, що виражає інтереси панівного соціального класу або певної пануючої групи всередині пануючого класу» [7], можна припустити, що політична сила є джерелом пропагування соціальної нерівності за національною ознакою. І цьому є як прямі, так і непрямі свідчення у положеннях першого розділу Програми, зокрема у тих, які стосуються необхідності вказування національності у документах, що посвідчують особу або у біографії під час виборів. Крім того, прямим свідченням такої правої політики є бажання винести на загальнодержавне обговорення питання про пропорційність участі населення у владі за національною ознакою. Навіть частина назви Програми — «Програма захисту українців» має відповідне забарвлення, виокремлюючи всередині української політичної нації тільки етнічних українців. Також до прямих свідчень можна віднести встановлення кримінальної відповідальності за прояви українофобії замість загального принципу прояву будь-якої фобії, нетерпимості до представників будь-якої нації тощо.

З іншого боку, стан української мови, взагалі україномовного, україно-культурного простору з часів набуття Україною незалежності є багато в чому проблемним і, можливо, потребує таких радикальних заходів для відродження із застереженнями, викликаними необхідністю дотримуватися як проголошеного статусу нашої держави як правової, соціальної та демократичної держави, в основі суспільного та

конституційного ладу якої лежать гуманістичні та ліберальні цінності. Свідченням усвідомлення таких проблем української нації, української свідомості та української ідентичності, патріотизму тощо є епіграф до програми, який містить заклик до побудови Великої Української держави як протилежності тій прикрій дійсності, що властива Україні останні кілька десятиріч. На цьому тлі сама назва партії ВО «Свобода» є віддзеркаленням прагнення її прибічників позбутися тих чисельних кайданів, що не дають повноцінно розвиватися українській нації, українській державі. Однак нашим завданням є попередження редукції негативного досвіду минулого щодо діяльності крайніх правих партій з позицій прогресивних концепцій сучасної держави.

Як вже зазначалося вище, положення першого розділу Програми, яка має на меті подолання скрутного суспільного та політико-правового становища сучасної України, можна поділити на дві умовні групи — виборче право та принципи роботи органів публічної влади. Інші умовні групи наскрізь пронизані ідеєю децентралізації та підвищення ролі муніципального та взагалі місцевого самоврядування із наданням широких можливостей контролю відповідним територіальним громадам. Пропонується також змінити територіальний устрій держави, який складатиметься не з кількох десятків областей, а з трьохсот (!) повітів, які будуть мати у своєму складі міста, селища та села, що ще більш сприятиме підвищенню ролі місцевого самоврядування. Також, продовжуючи такий загальний вектор децентралізації влади у країні, ВО «Свобода» пропонує змістити акценти у принципах бюджетного процесу, визначивши більш пріоритетними інтереси територіальної громади, аніж наповнення державного бюджету з ущемленням відповідних місцевих потреб.

Крім того, вплив територіальних громад буде поширюватися не тільки на органи місцевого самоврядування, але й на місцеві державні органи, а саме можливість обирати місцевих суддів (у судах першої інстанції міста, селища, села), висловлювати їм недовіру, в тому числі, керівнику органів внутрішніх справ).

Поряд із підсиленням територіальних громад Програма передбачає послаблення «моноліту» влади державної та надання їй більшої динамічності та підвищення внутрішньої конкуренції. Зокрема йдеться про скорочення термінів обрання депутатів, президента, голів місцевих рад та ін.

Такий напрямок основоположних засад політичної програми ВО «Свобода» не є випадковим, адже сьогодні значення муніципалізму «оцінюється як історично еволюційний і закономірний етап лібералізації та демократизації суспільно-політичного життя цивілізованих держав, що детермінується об'єктивними потребами розвитку соціуму. Це об'єктивно необхідний процес функціонування цивілізованих демократичних держав на основі принципів верховенства права і визнання людини, її прав і свобод найвищою соціальною цінністю. У цьому аспекті варто розуміти зафіксований у Хартії про місцеве самоврядування (Рада Європи) мотив її прийняття: охорона і посилення місцевого самоврядування в різних європейських країнах є важливим внеском у розбудову Європи на принципах демократії і децентралізації державної влади» [8, с. 82].

Однак ВО «Свобода» не просто пропагує розвиток муніципалізму в цілому, а зміщує акценти на розвиток саме автономних утворень всередині нього, зменшуючи владу органів місцевого самоврядування та підсилюючи рівень їх контролю з боку територіальної громади в цілому та окремих її автономій.

Тому важливо зазначити, що «автономні утворення слід відрізняти від органів місцевого самоврядування, хоча ці поняття доволі схожі» [9, с. 87]. Спільні риси понять та різницю між ними переконливо охарактеризував ще у 1906 р. відомий російський правознавець Ф. Кокошкін: «...Обласна автономія не є утворенням держави в державі, — писав він, — а лише перенесенням частини законодавчої діяльності однієї і тієї ж самої держави з центру на місце, інакше кажучи, поширення на галузь законодавства основного принципу місцевого самоврядування, внаслідок чого місцеві справи мають вирішуватися місцевими виборними людьми. Обласна автономія і місцеве самоврядування є явищами одного й того ж порядку; між ними не можна провести різкої, принципової межі. У будь-якому розвинутому самоврядуванні завжди містяться зародки автономії, які в певних умовах можуть розвинути до справжнього автономного утворення» [10, с. 7].

Таким чином, можна підсумувати, що політична програма ВО «Свобода» переважно утверджує прагнення до реалізації найбільш актуальних та прогресивних, визнаних у Європі та на рівні міжнародного права способів побудови демократичної, правової й соціальної держави, не дивлячись на елементи, що здебільшого лише натякають на їх квазірадикальну праву політичну орієнтацію.

Використані джерела:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Програма ВО «Свобода» (чинна). Програма захисту українців, затверджена у Мініюсті 19.08.2009 р. / політична партія України «ВО «Свобода». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.svoboda.org.ua/pro_partiyu/prohrama/.
3. *Svoboda party — the new phenomenon on the Ukrainian right-wing scene* by Tadeusz Olszański, Centre for Eastern Studies (July 5, 2011).
4. Polyakova Alina (2012), «Organizing Nationalism: How the Radical Right Succeeds and Fails in Ukraine», IREX—International Research & Exchanges Board, с. 2.
5. Вікіпедія. Правиця. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Правиця>.
6. Вікіпедія. Капіталізм. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Капіталізм>.
7. Афанасьев М.Н. Типология идей. Правая идея // ОНС. — 2011. — № 4.
8. Батанов О.В. Принципи місцевого самоврядування як ціннісний вимір сучасного муніципалізму в Україні / О.В. Батанов // Альманах права. Основоволожні принципи права як його ціннісні виміри: Науково-практичний юридичний журнал. Випуск 3. — К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2012. — С. 82-86.
9. Мяловицька Н.А. Автономія: поняття, принципи, класифікація / Н.А. Мяловицька // Альманах права. Основоволожні принципи права як його ціннісні виміри: Науково-практичний юридичний журнал. Випуск 3. — К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2012. — С. 86-90.
10. Кокошкин Ф. Обласная автономия и единство России / Ф. Кокошкин. — М.: Изд-во «Народное право», 1906. — № 2. — 15 с.

Вінницький О. О. Політична програма та ідеологія політичної партії України «Свобода»: філософсько- та теоретико-правовий аналіз.

Стаття присвячена аналізу політичної програми та ідеології української партії «Свобода» у контексті класичних і сучасних доктрин філософії права та теорії держави і права.

Ключові слова: партія «Свобода», політична програма, політична ідеологія, правиця, гуманізм, лібералізм, демократія, правова держава, форма держави.

Винницкий А. А. Политическая программа и идеология политической партии Украины «Свобода»: философско- и теоретико-правовой анализ.

Статья посвящена анализу политической программы и идеологии украинской партии «Свобода» в контексте классических и современных доктрин философии права и теории государства и права.

Ключевые слова: партия «Свобода», политическая программа, политическая идеология, правые партии (ориентация), гуманизм, либерализм, демократия, правовое государство, форма государства.

Vinnytsky O. The political program and ideology of political party of Ukraine «Svoboda»: philosophical and theoretical legal analysis.

Article is devoted to the analysis of the political program and ideology of the Ukrainian party «Svoboda» in a context of classical and modern doctrines of legal philosophy and the state and right theory.

Key words: «Svoboda» party, political program, political ideology, right-wing parties (orientation), humanity, liberalism, democracy, constitutional state, state form.

Рекомендовано до друку кафедрою загальноправових дисциплін та міжнародного права Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова.